

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Warszawa,

Adam Bodnar

IX.517.1709.2016.JN

**Pan
gen. Jacek Kitliński
Dyrektor Generalny
Służby Więziennej**

Wyniki prowadzonych w podległym mi Biurze postępowań wyjaśniających w sprawach skarg osób przebywających w zakładach karnych i aresztach śledczych dotyczących korzystania z odzieży odpowiedniej do pory roku dowodzą, że administracja więzienna nie respektuje tego prawa osadzonych.

Problem z zapewnieniem mężczyznom odzieży właściwej do warunków atmosferycznych (odzieży letniej i zimowej) Rzecznik sygnalizował Służbie Więziennej już w 2010 r., wskazując na potrzebę podjęcia inicjatywy legislacyjnej zmierzającej do zmiany w tym zakresie przepisów regulujących warunki bytowe osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych. Ówczesny Dyrektor Generalny Służby Więziennej podzielił stanowisko Rzecznika oraz w związku z brakiem precyzyjnych przepisów dotyczących przedmiotowej materii zdefiniował rodzaje odzieży wydawanej osadzonym mężczyznom: bluza, koszula i spodnie wydawane są niezależnie od pory roku, kurtka zimowa na okres zimowy, a koszulka gimnastyczna (z krótkim rękawem) i spodenki gimnastyczne na okres letni (pismo z dnia 15 września 2010 r., l.dz. BDG-070-98/10/657).

Prace legislacyjne, podjęte w 2013 r., zmierzające do wydania nowego rozporządzenia w sprawie warunków bytowych osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych, objęły swoim zakresem kwestie dotyczące odzieży wydawanej osadzonym. Prace te były podyktowane przede wszystkim koniecznością doprecyzowania polskich przepisów oraz dostosowania ich do orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, czy Europejskich Reguł Więziennych. W uzasadnieniu do projektu

rozporządzenia z dnia 15 maja 2013 r. podniesiono również, iż z uwagi na zmiany klimatyczne należy dać osadzonym możliwość większej swobody ubioru.

Odzież, z której korzystają więźniowie, powinna być odpowiednia do pory roku, o czym stanowi art. 111 § 1 Kodeksu karnego wykonawczego. Dano temu wyraz również w § 4 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 stycznia 2014 r. w sprawie warunków bytowych osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych oraz w uwagach do tabeli nr 2 w pkt. 5 tego rozporządzenia, który stanowi, że w okresie letnim, a także w okresie przejściowym w zależności od warunków atmosferycznych, osadzonym mężczyznom wydaje się koszulkę gimnastyczną i spodenki gimnastyczne.

Przyjęte w w/w rozporządzeniu rozróżnienie rodzaju odzieży na letnią i zimową jest zgodne z rekomendacjami określonymi w Europejskich Regułach Więziennych i Regułach Nelsona Mandeli, które zalecają, by odzież wydawana więźniom była odpowiednia do klimatu oraz zachowania zdrowia i nie powinna w żaden sposób poniżać więźnia lub go upokarzać.

Pomimo nowych regulacji, które nie pozostawiały już wątpliwości, iż koszulka gimnastyczna i spodenki gimnastyczne są odzieżą odpowiednią do pory roku w okresie letnim i osadzeni mają prawo w lecie korzystać z tego rodzaju odzieży, personel więzienny w niektórych jednostkach penitencjarnych nadal zobowiązywał więźniów do występowania w długich spodniach i bluzie z długim rękawem. Ta sytuacja skłoniła mojego zastępcę, Pana Krzysztofa Olkowicza, do skierowania do Pana Dyrektora pisma (w dniu 27 listopada 2015 r. IX.517.497.2015.MK), w którym zwrócił się o podjęcie stosownych działań w celu wyeliminowania z porządków wewnętrznych zakładów karnych i aresztów śledczych uregulowań, zobowiązujących osadzonych do korzystania z odzieży nieodpowiedniej do pory roku, a więc naruszających przywołane przepisy Kodeksu karnego wykonawczego, rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości oraz zasadę wykonywania kary pozbawienia wolności w sposób humanitarny. Apel ten nie spotkał się z oczekiwaną reakcją. Nie dopatrując się nieprawidłowości w kwestionowanych unormowaniach zawartych w porządkach wewnętrznych jednostek penitencjarnych, Pan Dyrektor stanął na stanowisku, że ograniczenie osadzonym możliwości występowania w niektórych okolicznościach w krótkich spodenkach, nie narusza ich prawa do korzystania z odzieży odpowiedniej do pory roku oraz zachowania stanu zdrowia (pismo z dnia 22 grudnia 2015 r., l.dz. BDG-070-117/15/9/14).

W związku z tym, postanowiłem zbadać, jakie sytuacje w ocenie administracji więziennej są przesłanką do ograniczania przedmiotowego prawa więźniów. W tym celu poddane zostały analizie porządki wewnętrzne 33 jednostek penitencjarnych, z okręgów: łódzkiego, olsztyńskiego, opolskiego, rzeszowskiego i szczecińskiego (8 aresztów śledczych oraz 25 zakładów karnych różnych typów).

Wnioski z podjętych działań przedstawiam poniżej.

Wszystkie porządki wewnętrzne stanowią, że osadzeni korzystają z odzieży stosownej do pory roku. Niemniej jednak administracja wielu jednostek penitencjarnych definiując pojęcie „odzież odpowiednia do pory roku”, czyni to z naruszeniem przepisów w/w rozporządzenia – nie uznaje bowiem, że krótkie spodenki i koszulka z krótkim rękawem są odzieżą wierzchnią, przeznaczoną na okres letni i przejściowy, analogicznie jak bluza i spodnie długie w okresie jesienno-zimowym. Np. w AŚ w Bartoszycach do „odzieży wierzchniej” nie zalicza się bielizny, krótkich spodni, piżamy, w AŚ w Piotrkowie Trybunalskim „odzież wierzchnia” to „odzież otrzymana z jednostki penitencjarnej (odzież więzienna –zielona)”, a w ZK w Przemyśle odzież otrzymywana przez osadzonego od zakładu karnego to: bluza i spodnie.

Osadzeni generalnie są zobowiązani do poruszania się po terenie jednostki w „kompletnym ubraniu” skarbowym lub prywatnym. Porządki nie określają tego pojęcia. Analiza poszczególnych zapisów daje podstawę do stwierdzenia, że „kompletna odzież skarbowa” to: długie spodnie, koszula i bluza. Np. w ZK w Kamińsku skazani poza całą mieszkalną występują w odzieży skarbowej, tj. kurtce zimowej, bluzie skarbowej, spodniach skarbowych i obuwiu stosownym do pory roku. Także wśród asortymentu odzieży prywatnej, którą osadzony może posiadać w celi, zwykle nie wymienia się krótkich spodenek, niejednokrotnie również koszulki typu T-shirt. Np. w AŚ w Łodzi osadzeni mogą posiadać 2 pary spodni, 2 koszule lub bluzę, a w okresie jesienno-zimowym dodatkowo czapkę, kurtkę, sweter lub bluzę. Tożsame uregulowania są w OZ: w Goleiszach i Kulach.

Wyjątkiem od zasady stanowiącej, że osadzony opuszczając celę mieszkalną ma obowiązek założyć długie spodnie i bluzę, są spacery i zajęcia sportowe, w czasie których w okresie letnim cyt. „dopuszcza się” korzystanie z krótkich spodenek i koszulki. Samo sformułowanie „dopuszcza się” wskazuje, że korzystanie z tego rodzaju odzieży nie jest prawem osadzonego, a jedynie pewną formą odstępstwa (ulgi). Należy wskazać, że są jednostki, w których skazani nie mogą skorzystać z tego „przywileju” – porządek wewnętrzny OZ ZK w Sieradzu stanowi, że „w czasie odbywania spaceru skazani korzystają z odzieży i obuwia stosownego do pory roku, z koniecznością używania długich spodni”. W ZK w Nysie w kompletnej odzieży skarbowej skazani udają się po posiłek, na spacer, do łaźni, na zajęcia sportowe organizowane na sali gimnastycznej (jedynym wyjątkiem są zajęcia na boisku sportowym). Tymczasem w innej jednostce – w OZ w Moszczańcu w czasie upałów zezwala się osadzonym na spacerowanie w krótkich spodenkach, bez koszulek i w klapkach, podobnie jak w ZK w Nowogardzie i OZ w Płotach, choć w tych ostatnich jednostkach korzystanie przez osadzonych ze spaceru w niekompletnym stroju wymaga zgody dowódcy zmiany.

Jedynie w nielicznych jednostkach typu zamkniętego osadzeni, opuszczając celę w związku z innymi okolicznościami niż spacer i zajęcia sportowe, np. udając się do świetlicy, czy w celu realizacji rozmowy telefonicznej, mogą wystąpić w odzieży letniej, o której mowa w przywołanym rozporządzeniu. Np. w ZK w Garbalinie, osadzeni opuszczając oddział mieszkalny muszą mieć koszulkę oraz cyt. „co najmniej szorty lub krótkie spodenki”.

W pewnych sytuacjach osadzeni muszą występować w kompletnym ubraniu skarbowym, niezależnie od pory roku, nawet w celi: w czasie apelu (np. w ZK w Jaśle zabrania się stawania do apelu w podkoszulkach na ramiączka oraz krótkich spodniach, w ZK w Rzeszowie istnieje obowiązek ubrania się w bluzę i spodnie otrzymane od zakładu) czy w czasie odbierania i spożywania posiłku (ZK w Iławie w długich spodniach). W tych sytuacjach nie stosuje się nawet żadnych odstępstw wobec osób niepełnosprawnych ruchowo, ze sparaliżowanymi kończynami, po amputacji kończyn, poruszających się na wózku inwalidzkim.

Niektóre regulacje wewnętrzne świadczą o nierównym traktowaniu. Np. w AŚ w Sanoku tymczasowo aresztowani mogą posiadać w celi krótkie spodenki, skazani zaś takiej możliwości nie mają. Kobiety również mogą korzystać z tego przywileju, podobnie jak z bluzek na ramiączka (AŚ w Kamieniu Pomorskim, AŚ w Opolu) a mężczyźni zobowiązani są zakryć barki (ZK w Sieradzu, ZK w Sierakowie Śląskim – zabrania się wchodzenia do pomieszczeń służbowych w podkoszulkach).

Zapisy porządków wewnętrznych, wyjaśnienia dyrektorów zakładów karnych i aresztów śledczych, przedstawiane w sprawach skarg osadzonych, oraz rozmowy z kierownikami jednostek penitencjarnych w czasie wizytacji przeprowadzanych przez pracowników Biura wzbudziły wątpliwość, czy Służba Więzienna posiada kompletną odzież skarbową, wydawaną osadzonym w porze letniej. Wskazują na to opinie dyrektorów jednostek, którzy twierdzą, że spodenki gimnastyczne i koszulka gimnastyczna są przeznaczone zgodnie z nazwą, czyli wyłącznie dla uczestników zajęć sportowych. Należy również podnieść, iż w regulacjach wewnętrznych, o ile jest mowa o krótkich spodniach, to jedynie w aspekcie odzieży prywatnej. Wydaje się więc, że w zasobach odzieży skarbowej znajdują się jedynie spodenki, które wcześniej były kwalifikowane jako część garderoby zaliczana do bielizny i koszulki, które nie mają charakteru odzieży wierzchniej.

Konkludując, analiza zapisów porządków wewnętrznych, przeprowadzona w powyższym zakresie, pozwala na stwierdzenie, że kwestie korzystania przez osadzonych z odzieży odpowiedniej do pory roku są uregulowane niejednolicie, nawet w jednostkach tego samego typu. Świadczy też, że personel więzienny nie uwzględnia w pełni potrzeby zróżnicowania stroju obowiązującego osadzonych w zależności od warunków pogodowych i okoliczności. Niektóre zakłady karne dają skazanym większą możliwość wyboru stroju,

który w ich ocenie jest odpowiedni do pory roku i sytuacji, niż czyni to administracja innych jednostek. Należy stwierdzić, że obostrzenia dotyczące możliwości korzystania przez osadzonych z odzieży stosownej do pory roku są pewnego rodzaju dodatkową uciążliwością. Tymczasem Europejskie Reguły Więzienne nawołują, by restrykcje nałożone na osoby pozbawione wolności były ograniczone do koniecznego minimum i proporcjonalne do uzasadnionego celu, dla którego zostały nałożone. Również Reguły Mandeli stanowią, że system penitencjarny, z wyjątkiem sytuacji, gdy będzie to wynikało z uzasadnionego odseparowania lub zastosowania odpowiednich środków w celu utrzymania dyscypliny, nie będzie wznagał dolegliwości wiążących się z pozbawieniem wolności.

Podzielając zdanie Pana Dyrektora, że istnieje potrzeba kształtowania społecznie pożądanых postaw osadzonych i wdrażania ich do przestrzegania obowiązujących norm i zasad współżycia społecznego, uważam, że działania w przedmiotowym zakresie w niektórych jednostkach penitencjarnych cechuje nadmierny rygorizm. Nie znajduję bowiem uzasadnienia dla ustanowienia obowiązku korzystania przez osadzonych z kompletnej odzieży skarbowej, czyli długich spodni, koszuli, bluzy, podczas pobytu w celi: w czasie apelu, pobierania i spożywania posiłku, czy poza nią: w czasie przemarszu na stołówkę, realizacji spaceru, uczestniczenia w zajęciach w świetlicy, korzystania z samoinkasujących aparatów telefonicznych czy w trakcie rozmowy z wychowawcą. Zgodnie z regułą 5 Reguł Nelsona Mandeli „reżim instytucji o charakterze izolacyjnym powinien dążyć do zminimalizowania różnic pomiędzy życiem w więzieniu a życiem na wolności”. W takim samym duchu brzmią też Europejskie Reguły Więzienne.

W mojej ocenie wystarczające byłyby regulacje, które stanowią, że osoba opuszczająca celę winna być ubrana schludnie, stosownie do pory roku i okoliczności, analogicznie do tych zawartych w porządkach wewnętrznych w ZK Nr 2 w Strzelcach Opolskich i OZ w Turawie.

Odebranie osadzonym prawa do podejmowania decyzji z jakiej odzieży korzystają w sytuacjach dnia codziennego, wskazanych wyżej, powoduje zmniejszenie u nich poczucia odpowiedzialności za siebie i nie sprzyja uczeniu się oraz internalizacji norm i wzorów społecznych. Zatem kwestie dotyczące występowania w stroju dostosowanym do sytuacji winny być rozpatrywane w kategorii oddziaływań wychowawczych, a nie dyscyplinarnych. Dostrzegam sytuacje w których skazany powinien występować w stroju składającym się z przynajmniej długich spodni, tj. podczas udziału w nabożeństwach, w posiedzeniach sądu, sądu penitencjarnego czy komisji penitencjarnej, jak też podczas wizyty u lekarza, czy dyrektora jednostki penitencjarnej. Trzeba jednak wskazać, że te sytuacje określiłbym jako wyjątek od ogólnej zasady korzystania z odpowiedniej odzieży w okresie przejściowym i letnim.

Mając powyższe na uwadze, zwracam się do Pana Dyrektora z uprzejmą prośbą o podjęcie stosownych działań, które wyeliminują z zarządzeń regulujących porządek wewnętrzny jednostek penitencjarnych zapisy, które nie gwarantują pełni praw osadzonych w zakresie korzystania z odzieży odpowiedniej do pory roku i powiadomienie mnie o decyzjach Pana Dyrektora w przedmiotowej sprawie.